

*Изабела Ј. Бељић**

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

*Бојана В. Ковачевић Пејровић***

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

*Жељко М. Донић****

Универзитет у Београду
Филолошки факултет

ПРАВОПИСНА НОРМА И ТРАДИЦИЈА У ТРАНСКРИПЦИЈИ ШПАНСКИХ ГРАФЕМА CH И Z НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Овај рад настао је из потребе да се преиспитају односи између правописне норме у транскрипцији имена из шпанског језика и њене практичне примене у јавном дискурсу и преводном корпусу (преводна књижевност, стручна литература). Премда је транскрипција имена из шпанског у српски, захваљујући сличности фонетског система двају језика, већим делом једноставна и логична, неколико неадекватних правописних решења (међу којима су најоучљивије транскрипције гласова *ch* и *z*, према графици, као *ч* и *з*) утицало је на то да се између правила које налаже правопис и њихове практичне употребе створи дискрепанција која траје дуже од једног века.

Сагледавањем развоја хиспанистике у Србији, изучавањем одељака о транскрипцији у правописима из 1923. (1934), 1960, 1993. и 2010, као и текстова Ивана Клајна и Момчила Савића, те анализом значајних превода насталих од краја XIX века до данас, дошли смо до закључка да већина хиспаниста и преводилаца са шпанског језика већ више од стотину година, с мањим одступањима, примењује готово истоветан транскрипциони систем, који није у складу са званичним правописним прописима, насталим у међувремену. Усредсредивши истраживање на шпанске гласове *ch* и *z*,

* izabelabeljic@gmail.com

** bojanakp@ff.uns.ac.rs

*** donzellco@yahoo.com

у чланку износимо тврдњу да наши гласови *ч* и *з*, које кастиљански језик не познаје, нису адекватни парњаци за транскрипцију. Стога предлагемо нормативно усклађивање – њихово преношење фонетски најближим гласовима *ћ* и *с*, који деценијама преовлађују у корпусу преводне књижевности са шпанског језика, као и у највећем делу научне продукције овдашњих хиспаниста.

Кључне речи: транскрипција са шпанског језика, транскрипција шпанских графема *ch* и *z*, правописна традиција у транскрипцији, транскрипционе традиције и праксе у преводној књижевности и науци.

Уводна разматрања

Како бисмо размотрили проблем који обрађујемо у овом чланку, предочили његову сложеност и понудили решење, нужно је да сагледамо развој хиспанистике као научне дисциплине у Србији, те да издвојимо поједине преводе са шпанског језика наших најзначајнијих преводаца у контексту транскрипције коју су примењивали, од првог издања *Дон Кихота* Мигела де Сервантеса до данас.

Настава шпанског језика у данашњој Србији почела је да се одвија 1951. године, прво на Катедри за романистику тадашњег Филозофског факултета у Београду, где се шпански језик изучавао као факултативни предмет све до школске 1962/63. године, када на истој катедри добија статус другог страног језика (изборног предмета). Групу за шпански језик и књижевност са студијским програмом од четири године основала је 1971. године, у оквиру Катедре за романистику Филолошког факултета у Београду, др Љиљана Павловић, која ће својим научним радом поставити основе хиспанистике као научне дисциплине у Србији (Стојановић, Солдатић 2015). Публиковање хиспанистичких превода у Србији почело је с првом генерацијом стручњака за шпански (дипломираних 1975), као и преводаца који су похађали шпански језик као изборни предмет (Коља Мићевић, Бранко Анђић). Аутори до тада објављиваних превода били су махом романисти или лингвисти, који су имали мањег или већег непосредног додира са шпанским језиком, али су добро познавали неки други страни језик, и користили га током преводилачког процеса. Наиме, за разлику од француске, руске и немачке литературе, које су већ крајем XIX и почетком XX века добиле стручне културне посреднике школоване на Универзитету у Београду, хиспанске књижевности су до седамдесетих година XX столећа представљале поље интересовања тек неколицине заинтересованих интелектуалаца и ентузијаста, без центара за стицање озбиљнијих хиспанистичких знања. Према оцени Јасне Стојановић, која се темом исцрпно бавила, чак ни сам Ђорђе Поповић Даничар (1832–1914), први преводац Сервантесовог *Дон Кихота*, (1895/6), вероватно није, „с

обзиром на просторну и културну удаљеност иберијског и балканског простора и незнатну традиционалну распрострањеност шпанских тема међу Србима” (Стојановић 2005: 148), имао продубљенијих знања из ове области.

Студијска група која је 2001. године прерасла у Катедру за иберијске студије, одшколовала је током пет деценија велики број компетентних стручњака на пољу хиспанистике. За разлику од периода и околности од пре стотину година, данас у Србији постоји око две хиљаде дипломираних професора шпанског језика и хиспанских књижевности, односно дипломираних филолога хиспаниста, међу којима је велики број преводилаца, како независних тако и чланова Удружења књижевних преводилаца Србије. С порастом броја стручњака, проблем транскрипције са шпанског језика из деценије у деценију, а у последње време из године у годину, постаје све акутнији, будући да се правила која хиспанисти доследно примењују не подударују са званичном правописном нормом.

Премда транскрипцијских дилема има више, попут преношења графије *gua*, *güe/güi*, *x*, апроксиманата [y] и [w], хијата, дифтонга и трифтонга и др, у овом раду настојаћемо да се усредсредимо на два кључна: транскрипцију шпанских графија *ch* и *z*. Пошто се као један од најважнијих аргумената у прилог задржавања актуелне правописне норме из 2010. године (графемама *ч* и *з*) наводи традиција, на репрезентативним примерима из преводног и научног хиспанистичког корпуса указаћемо на чињеницу да та традиција није ни хомогена ни монолитна, већ да се, управо супротно, знатнијим делом, супротставља важећим правописним решењима. По речима М. Пижурице, правопис представља приручник који временом застарева и коме примена разоткрива несавршеност: „Несналажење је поуздан знак да норма или није погођена или није на прихватљив начин дефинисана” (Пижурица 1998: 17).

Историјски осврт на правила транскрипције

Прво издање *Правописа српскохрватског књижевног језика* Александра Белића доноси пет страница о писању страних речи, Напомене о туђим речима (Белић 1923: 122–126), док трећа, поправљена, редакција *Правописа* садржи поглавље Транскрибовање туђих речи (Белић 1934: 95–103). Двадесет и један члан посвећен је општим упутствима за транскрибовање, од којих издавајмо следећа:

„Према основном принципу нашег правописа – да се речи пишу онако како се изговарају – треба и речи из страних језика писати онако како се изговарају” (1934: 95).

„Гласове страних језика треба транскрибовати најближим нашим гласовима” (1934: 95).

Белић позајмљенице дели у три групе: речи савремених модерних не-словенских језика, речи различитих словенских језика и речи класичних језика (латинског и грчког) (1934: 95) посвећујући највећу пажњу словенским и класичним језицима. Појашњавајући транскрипцију гласова које српски језик не познаје, инсистира на коришћењу еквивалентних српских гласова „[...] када наш језик има својих гласова, они ће се ставити” (Белић 1934: 96). Примери транскрипције шпанских речи нису наведени, али је поменута транскрипција с италијанског у којој се Белић чврсто држи изговора у изворном језику: „Талијанско *ci* или *gi* писаће се као *ћ* или *ђ*: Кардући, Бокаћо (Воссассио), Месађето, Амићис и сл., а не као *ч* и *џ*, како се често писало” (1934: 96).

Правила транскрипције са шпанског успостављају се *Правойисом српскохрватскога књижевног језика* (1960). *Правойис* двеју Матица садржи читаво поглавље посвећено писању страних речи. У члану 174. наводе се примери за преношење седам шпанских гласова (осам графија)¹ у српскохрватски језик. У поглављу Писање туђих речи изостаје објашњење зашто нису узета у разматрање Белићева основна начела транскрипције из *Правойиса* из 1923. (1934).

Важан догађај у транскрипцији представља објављивање ћириличног издања *Великог аџласа светиа* (Просвета и Младинска књига, 1972), када је велики број топонима из много језика први пут пренесен у српски. Правила транскрипције са шпанског поставио је Момчило Савић, претходно објавивши рад о транскрипцији топонима са шпанског и португалског језичког подручја, али и италијанског и румунског. Будући да се увидело да постоји потреба за доследношћу у преношењу имена из страних језика, 1976. године двоброј часописа *Књижевни језик* посвећен је транскрипцији. Ово издање обухвата низ значајних радова из ове области наших најеминентнијих лингвиста.

То је уједно време интензивног сусрета са страним језицима, мање познатим у нашој средини и заправо од тада датирају озбиљна настојања да се успоставе правила транскрипције како би се избегле произвољности и недоследности.

Године 1979. објављена је обимна студија Ивана Клајна *Транскрипција и адаџиација имена из романских језика*, која даје свеобухватан увид у транскрипцију са шпанског, исправљајући неке недоследности уочене код Савића. С обзиром на то да је Клајн понудио стручна и адекватна решења, управо тај

¹ Наведено је да се графиче *x* и *j*, које немају увек исту фонетску вредност, преносе као *h*, што је исправљено у *Правойису српскога језика* из 1993. године, по коме се *x* преноси као *h*, *ks* или *s*.

рад требало је да буде солидна основа за нови правопис у припреми. Међутим, *Правойис српскога језика* из 1993. одбацио је неке Клајнове закључке и у понуђеним решењима отишао корак уназад.

Правойис српскога језика (2010), аутора М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурице, не доноси новине у погледу транскрипције са шпанског језика. Читав одељак је без иједне измене пренет из *Правойиса* из 1993. Наглашавамо да ни тада стручњаци за шпански језик нису били укључени у рад, па одређени проблеми и даље остају нерешени. Последњих година објављено је неколико радова о транскрипцији са шпанског и један рад о транскрипцији с каталонског, но они, осим у хиспанистичким круговима, нису имали већег одјека.²

Такође, истичемо чињеницу да се хиспанисти у вези с овом проблематиком до сада нису обраћали Одбору за стандардизацију српског језика или другим институцијама надлежним за нормирање.

Преношење шпанске графије *z*

Транскрипција шпанске графије *z* није поменута у *Правойису* из 1960. године. Њеним преношењем у српски језик први се бави М. Савић (1970) у раду који се временски подудара с радом на транскрипцији и адаптацији топонима са шпанског говорног подручја за потребе ћириличног издања *Великог аџласа свеџа*. Савић оправдано у оквиру истог одељка разматра шпанску графију *c* (испред вокала *e* и *i*) и *z*, будући да је њихова фонетска вредност истоветна: у питању је безвучни интердентални спирант [θ] (како се изговара, условно речено, у северним и централним деловима Шпаније) који српски језик не познаје, односно глас врло сличан нашем фрикативу *c* (југ Шпаније, Канарска острва, цела Хиспанска Америка). Сматрајући да је овај глас фонетски најближи српском гласу *c*, аутор предлаже такво преношење: Самора (Zamora), Лусон (Luzón), Мендоса (Mendoza) (1970: 45). Међутим, шпанско *z* на крају речи транскрибује нашим *з* – Кадиз (Cádiz), Бадахоз (Badajoz), Ла Паз

² Kovljanin, Stefan, Pau Bori (2016). „La transcripción de nombres propios catalanes al serbio. Una primera aproximación”. *Estudios hispánicos en la cultura y ciencia serbia, Facultad de Filología y Artes*. Kragujevac: Universidad de Kragujevac, 391–401.

Beljić, Izabela (2016). „Una aportación al cambio de las reglas de transcripción de nombres propios españoles en serbio”. *Estudios hispánicos en la cultura y ciencia serbia, Facultad de Filología y Artes*. Kragujevac: Universidad de Kragujevac, 365–384.

Бељић, Изабела (2013). „Најчешћи проблеми у изговору и транскрипцији имена из шпанског језика”. *Савремени њокови у лингвистичким исцртавањима*, књига 2, Београд: Филолошки факултет, 25–40.

(La Paz), али и унутар речи испред звучног сугласника – Ел Маестразго (El Maestrazgo), Гузман (Guzmán), док пред безвучним сугласником задржава преношење са *c* – Ел Бастан (El Baztan), Баија де Себастијан Вискајино (Bahía de Sebastián Vizcaíno), Куско (Cuzco) (1970: 45).

Савић се придржава правила озвучавања сугласника у међувокалном положају, односно пред звучним консонантом, али остаје нејасно зашто се одлучио за озвучавање гласа у финалној позицији.³ Српски језик познаје бројне речи које се завршавају безвучним *c* и оне у говору могу, али не морају бити озвучене у складу с фонетским контекстом.

Тако долазимо до ситуације да се гласови исте фонетске вредности – *c* (*-e*, *-i*) и *z* – преносе двојако. Шпанско *z* је *c* или *z*, а шпанско *c* испред самогласника предњег реда увек је *c*.

Клајн (1979: 151, 153) решава овај транскрипциони проблем предлажући да се шпанско *z* увек преноси као *c*: Лопес (López), Панса (Panza), Сапата (Zapata), Писаро (Pizarro) итд.

Међутим, у *Правојиси српскога језика* из 1993. године овај предлог је одбачен. Одређена је транскрипција српским *z*, а испред безвучног сугласника безвучним *c*,⁴ уз неке изузетке – Сарагоса (Zaragoza), постојања дублета – Перез и Перес (Pérez), Гонзалес и Гонсалес (González), а у складу с традиционалним преношењем овог гласа по графици – Веласкез (Velázquez), Ибањез (Ibáñez), Хименез (Jiménez) (Пешикан *et al.* 1993: 251).⁵ Наводи се да је „реалније и практичније” преношење српским *z* узети као норму, не узимајући у обзир изговор (Пешикан *et al.* 1993: 249), а разлози који би оправдали предлог нису понуђени. Упркос правилу, и даље се јављају недоследности у његовој примени.

У *Речнику језичких недоумица*, Иван Клајн констатује промену транскрипције у новом *Правојису*, напомињући да се шпанско *z* увек изговара као *c*. Наводи изузетке, имена где је *c* ушло у обичај: Сарагоса, Панса (1997: 196).

На „Отворено писмо српских хиспаниста уредницима, лекторима, издавачима, новинарима у свим врстама медија и стручњацима за српски језик” од 20. октобра 2015. године, којим је отворен проблем неадекватне транскрипције са шпанског, Клајн одговара да би у наредним издањима *Правојиса* требало узети у обзир предлог транскрипције са *c* „утолико пре што је за

³ Разлог за овакву одлуку може бити тежња за препознатљивошћу шпанских презимена по финалном *z*.

⁴ Ови примери изузетно су ретки у шпанском, јављају се углавном у именима баскијског или арапског порекла (Ezquerro, Legazpi, Maeztu ili Júzcar, Mezquida, Pizjuán), као и у индијанским језицима (Arizpe, Azcapotzalco, Izta).

⁵ С друге стране, шпанско *s* увек се транскрибује нашим *c*, не озвучава се у односу на фонетски контекст.

нека новија презимена, као Маркес (Márquez), таква транскрипција већ прихваћена у пракси”.⁶

У недавној преписци с ауторима чланка, Клајн наводи како може да прихвати „познате облике Гонзалес, Веласкез, Запата, Мендоза као изузетке, али да правило ипак буде транскрипција са *c*, и да презимена на *-ез* (осим Веласкеза) увек код нас имају *-ec*” (2019).

На основу свега наведеног можемо закључити да постоји извесна сагласност у вези с променом транскрипције шпанске граfiје *z*, што се не може рећи за проблем који следи.

Преношење шпанске граfiје *ch*

Правойис српскохрватскога књижевног језика (1960) наводи да се ова африката преноси као *ч*, Панчо (Pancho) (Алексић *et al.* 1960: 154).

Савић (1970) шпанско *ch* транскрибује као *ч*: Чинчон (Chinchón), Чимборасо (Chimborazo), тврдећи да је шпанска африката „ближа нашем *ч* него *ћ*” (Савић 1970: 46).

Клајн (1979) такође сматра да је *ч* најбоље решење. Наводи да је ова безвучна африката „на средини између нашег *ч* и нашег *ћ*” (1979: 142) и да због облика одавно устаљених у српском, као што су Чиле, Санчо, гаучо итд. „долази у обзир само наше *ч*” (Клајн 1979: 142). Сматра да је шпанска безвучна африката *ch* једнака енглеском *ч* (иако није у питању фонема исте вредности), односно да се налази на средини између нашег *ч* и *ћ*, са чим нисмо сагласни, а што ћемо образложити у наставку. Говорећи о недоследности у преношењу италијанске африкате *ce/ci*, Клајн се дотиче и шпанске,⁷ примећујући да се преноси српским *ћ* и то приписује неразликовању *ч* и *ћ* код појединих говорника „услед кога се неки пут наилази на *ћ* и у шпанским именима (Мањадо уместо правилног Мачадо)” (Клајн 1979: 126). Мишљења смо да овде није реч о неразликовању ова два гласа, већ супротно: управо захваљујући њиховом јасном разликовању, говорници се по логици опредељују за глас који је ближи изворном изговору.

У *Речнику језичких недоумица*, Клајн такође предлаже африкату *ч* за преношење имена из шпанског: Мачадо, Манча, Камачо (1997: 28).

Најзад, и *Правойис* (1993, 2010) налаже транскрипцију шпанске граfiје *ch* као *ч*: Чиле (Chile), Кончита (Conchita), Мачу Пикчу (Machu Picchu) (Пешикан 1993: 250).

⁶ Стога Клајн наводи да презиме Sánchez треба писати као Санчес, по аналогiji с одомаћеним именом Санчо, од кога је изведено.

⁷ Италијанско *ce/ci* је нешто „тврђе” од шпанског *ch*, које се у одређеним варијететима централне Шпаније, на пример, приближава гласу *ц*.

У одговору на „Отворено писмо српских хиспаниста”, у ком се исправно наводи да гласови *з* и *ч* не постоје у шпанском језику, Клајн изражава сумњу у оправданост измене транскрипције африкате *ch*. Наводи следеће: „Шпанско *ch* изговара се додиром предњег дела језика и алвеола, тако да се разликује од нашег апикално-алвеоларног *ч*, али још више од нашег палаталног *ћ*” (2015).

Ову тврдњу не можемо сматрати веродостојном. При артикулацији двеју класа африката постоје три значајне разлике: по месту артикулације, положају језика и положају усана (Зец 2003: 40).⁸ Зато су *ћ* и *ћ*, гласови који се артикулишу у предњем делу усне дупље, по месту творбе ближи денталним консонантима, а *ч* и *џ* веларним. По Милетићу, у артикулацији *ћ* учествује предњи језик, а врх језика је повијен на доле и опире се о унутрашњи зид доњих секутића. Руб врха језика потискује се ка граници горњих секутића и алвеола, а средњи део језика се више приближава тврдом непцу (Милетић 1960: 44).⁹

При артикулацији шпанске африкате *ch*, предорсални део језика додирује препалатално подручје (Килис 1999: 291). Поједини аутори дефинишу овај глас као лигвопалатални, чија се оклузија ствара у алвеопалаталној зони, за којом следи фрикција која се одвија у истом подручју (Идалго Наваро, Килис Мерин 2012: 197). Врх језика, који не учествује директно у артикулацији, приближава се горњим секутићима, а средњи језик незнатно задире у палатални део на основу чега закључујемо да је ближа српском *ћ*. Хамонд и Филиповић наводе да фонолошки инвентар српског језика познаје ламинно-алвеопалаталну безвучну африкату /ʃ/ која се може сматрати идентичном шпанској безвучној африкати (2004: 244).

Клајн у одговору наводи да шпанско *ch* нема звучни парњак и тиме закључује да не постоје утемељени разлози за његову транскрипцију са *ћ*. Међутим, у шпанском језику постоји пар африката, безвучна /ʃ/ и звучна /ʃ̃/ која, по једним ауторима представља фонему, а по другима реализацију фонеме /y/ (el hielo [el ýelo], cónyuge [kónyuge]), чиме се потврђује наша теза да је шпанско *ch* „мека” африката.

Надаље, Клајн наводи примере „устаљених и одавно укореењених облика” који се не могу мењати, са чиме смо сагласни.

⁸ Ауторка наводи да је место артикулације гласова први проучавао С. Новаковић у студији *Физиологија гласа и гласови српског језика* (1873), утврдивши да при артикулацији *ч* и *џ* језик додирује предњи део непца, а да се код *ћ* и *ћ* помера мало унапред, додирујући алвеоларни део у пределу горње вилице, као и чињеницу да А. Белић *ћ* и *ћ* такође сврстава међу алвеоларне. (Белић 2012: 76).

⁹ Милетићеви испитаници доследно изговарају ламиналне африкате *ћ* и *ћ* испред апикалних *ч* и *џ*.

У поменутој преписци, Клајн изражава неслагање с решењем које предлажу хиспанисти. Остаје при ставу да се и шпанска и италијанска безвучна африката у српски треба преносити као *ч*. Подсећа да нипошто „не бисмо могли да прихватимо писање Ћиле, Санћо, Панћо Виља, гаућо [...] чак ни као изузетак” (2019).

Дакле, од самих почетака правописне норме до данас, налаже се преношење српским *ч*. Осим за транскрипцију са шпанског, језикословци су се определили за овај глас и у транспоновању с других језика: италијанског, румунског и јапанског (Бељић 2013: 38).¹⁰ Међутим, изражајни обичај показује другачије тежње, што ћемо показати у наставку рада.

Поставља се питање зашто је за транскрипцију изабран глас *ч*.¹¹ Необичан је такође избор унакрсног пара африката у транскрипцији с румунског и италијанског.¹² По свему судећи, један од разлога јесте чињеница да код

¹⁰ Савић наводи да се безвучна палатална африката *с* испред *е* или *и* у италијанском и румунском језику преноси као *ч*. Гласовна вредност те фонеме у оба језика налази се „негде између нашега *ћ* и *ч*, али је ближа последњем гласу, те смо га њиме и транскрибовали” (1974: 116). С друге стране, решење за транскрипцију звучне палаталне африкате у оба језика, чија је граfiја *g* испред *е* или *и*, јесте *ђ*, а објашњење следеће: тај глас „...лежи негде између нашега *ђ* и *џ*, али је прилично ближи првоме, те смо га преносили стално нашим *ђ*” (Савић 1974: 116). У првом случају аутор се определио за „тврдо” *ч*, а у другом за „меко” *ђ*, иако у италијанском и у румунском ове две африкате чине пар. Притом, у следећем пасусу сугерише да „понекад *с* испред *и* транскрибујемо нашим *ћ*” (Савић 1974: 116), наводећи примере Ћивитавекија (Civitatevecchia) за италијански и Мјеркуреа Џук (Miercurea Ciuc) за румунски језик.

Клајн објашњава да у навођењу италијанских палаталних африката постоји недоследност јер „није изабран ни пар *ч* – *џ*, нити *ћ* – *ђ* (према ономе што смо рекли у 2.6 оба решења била би подједнако добра) него мешовити пар *ч* – *ђ* (1979: 126). Сматра да то не представља већи недостатак јер је за транскрипцију важно једнобразно и доследно преношење фонема. Надаље, наводи недоследности у примени српске африкате *ч* у транскрипцији: Ћано, Ћелентано, Ћоћара, Ћинећита, ћао.

Према *Правопису* (2010), јапанске африкате *ch* и *j* преносе се као *ч* и *џ*: Кочи (Cochi), Чокај (Chokai); Фуџијама (Fujiyama), Химеџи (Himeji), са чиме се српски јапанолози не слажу. Марковић (2009, 2018) тумачи ову појаву традицијом преношења јапанских имена преко језика посредника (енглеског, француског, руског). Ауторка предлаже другачији транскрипцијски образац: транспоновање другим паром српских африката *ћ/ђ*, то јест, транскрипцију консонаната „искључиво у складу са њиховом изворном фонолошком вредношћу” (Марковић 2009: 208). Сматрајући да се у нашем језичком подручју *ч* и *ћ* веома јасно разликују, ова грешка се непотребно пренела у српски услед утицаја енглеског језика (Марковић 2018: 196).

¹¹ Предлог транскрипције са *ћ* јавља се само код Белића.

¹² Осим Савићеве произвољне тврдње да су *ge/gi* „прилично ближи” нашем гласу *ђ* (док је његов парњак *sic!* „ближи” гласу *ч*), нема другог поткрепљења. Разлог

извесног броја говорника постоје тешкоће у разликовању палаталних африката *ħ/ħ*, *ч/ч*.

Милетић (1933: 174–177) анализира неразликовање и мешање ових гласова, што представља једну од најчешћих грешака код говорника српскохрватског језика, не само у изговору већ и у писању. Пошто се ови гласови у различитим крајевима различито изговарају, изједначавање се не врши увек у истом правцу: „у једним се крајевима оба гласа изговарају као *ч*, у другим као *ħ*, а у трећим као нешто средње, сад ближе једном, а сад другом гласу” (Милетић 1933: 175). У српском језику то изједначавање иде ка „тврдим” африкатама, па је у транскрипцији имена из више страних језика било једноставније одредити се за глас *ч*. Аутори овај избор правдају неоснованим разлогом да је тај глас ближи српском *ч*, те правописном традицијом.

У данашње време, када смо у сталном контакту са страним језицима, говорници, ослањајући се на слух, закључују да је реч о другом гласу који им није стран, па несвесно прибегавају изговору сличнијем (ако не и истоветном) изворном. Таква пракса није ни нова ни ретка, а у стручним круговима српских хиспаниста сматра се као једина прихватљива. Расправе о транскрипцији овог гласа из шпанског и италијанског међу стручњацима, али и лаицима, непрекидно трају у дебатама о језику, језичким форумима, медијима, новинским колумнама. Будући да правило преношења шпанске африкате *ch* српским *ч* није заживело у језику, сматрамо да норму треба преиначити и дозволити употребу *ħ* у транскрипцији. Свакако, устаљене и у српски језик укоренење облике не треба мењати.¹³

Транскрипција шпанских гласова *ch* и *z* у преводној књижевности и науци

Шест и по деценија пре објављивања првог *Правоииса српскохрватскога књижевног језика*, који ће донети правила транскрипције са шпанског језика, угледни српски преводилац и полиглота Ђорђе Поповић Даничар објавио је превод *Дон Кихота* (1895/96). Даничар је шпанску графију *ch* пре-

се вероватно не може наћи у релативно малој фреквенцији африкате *ч* у српском, која се првобитно јавила као резултат једначења по звучности, а постала је значајно заступљена тек у позајмљеницама из страних језика.

¹³ Наводимо листу одомаћених облика с транскрипцијом шпанске фонеме *ch* као *ч* наглашавајући да попис није коначан: гаспачо, гаучо, кечуа, Кончита, Ла Манча, Ману Чао, мачета, мачизам, мачо, Мачу Пикчу, Панчо Виља, пончо, ранч, ранчеро, Санчо (Панса), ча-ча-ча, Че (Гевара), Чивава, Чиле, чинчила, чупакабра/чупакабрас, Чичен Ица.

носио у српски језик као *ч*: Манча (Mancha), Санчо (Sancho), Франсиско Пачеко (Francisco Pacheco), а *z* као *с*: Сид Руж Дијас (Cid Ruy Díaz), Педро Мартинес (Pedro Martínez), Тенорио Фернандес (Tenorio Fernández) и сл. Душко Вртунски примењује исту транскрипцију у свом преводу *Дон Кихотија* (1988), док Александра Манчић (2005) задржава уврежене облике (Санчо, Манча), за разлику од претходних преводилаца, мења топоним Тобозо (Tobozo) у фонетски исправно Тобосо.

У прилог тези коју заступамо, наша угледна сервантисткиња Јасна Стојановић, у књизи *Како смо читали Дон Кихотија*, истиче да су, поред материјалних грешака, измењене и „традиционалне транскрипције Дулчинеја, Тобозо, Панза, Марчела и сл. у корист фонетски тачних варијанти Дулсинеја, Тобосо, Панса, Марсела” (2014: 18).

Транскрипциони системи у којима су шпанске графеме *ch* и *z* пренесене као *ћ* и *с* појављује се већ тридесетих година XX века када су, услед непостојања правописне норме, преводиоци са шпанског језика имена морали транскрибовати у складу с фонетском логиком Белићевог правописа из 1934. године. У обиљу примера, издвојићемо двоје великих српских књижевника који су пре појаве правописне норме шпанска имена и топониме који садрже гласове *ch* и *z* транскрибовали на начин који заступају данашњи хиспанисти: Иво Андрић, извесно време амбасадор у Краљевини Шпанији (1929), у књизи *Боливар, нејрекидна слобода/ La libertad permanente* (1930) записује: „Тако су прокрстарили Јужну Америку, у току XVI столећа, браћа Писаро, Кортес, Алмагро, Валдивија...” (1983: 20); „Чим се искрцао у Кадису, неки земљаци га уводе у слободно-зидарску ложу...” „...случај је хтео да се у Бечу нађе са својим учитељем Родригесом” (1983: 21).¹⁴ Као један од првих преводилаца Хуана Рамона Хименеса (Juan Ramón Jiménez), Иво Андрић је презиме шпанског нобеловца за *Српски књижевни гласник* 1933. године транскрибовао графемом *с*, како ће остати и код свих каснијих преводилаца тог песника на српски језик (Душко Вртунски, 1972; Надежда Зарубица Милекић и Раша Ливада, 1977). У тексту „Непоетичне вести о поезији у Енглеској и Америци” из 1950. године књижевница Исидора Секулић даје превод са шпанског једне лирске песме „Мексиканца Октавија Паса (Paz)” (Секулић 2002: 400–401), фонетски прецизно преносећи његово име. Презиме мексичког песника може се отад готово равноправно у преводном корпусу наћи у оба облика, чак и код истих преводилаца.¹⁵

¹⁴ Pizarro, Cortés, Cádiz, Rodríguez.

¹⁵ Ваља напоменути и став др Љиљане Павловић Самуровић о транскрипцији презимена Октавија Паса (Паза), која у свом *Лексикону хиспаноамеричке књижевности* (1993) ставља следећу напомену: „Иако шпанском сугласнику 3 одговара

Презиме шпанског романописца Висентеа Бласка Ибањеса (Vicente Blasco Ibáñez) јавља се током прве половине XX века код различитих преводилаца двојако: као Ибањез (Драгољуб Павковић, 1926; Милан С. Недић, 1940; Стеван Миловић, 1953) али и као Ибањес, код Миодрага Гардића (1953).

Миодраг Гардић, врсни познавалац шпанског језика, те културних, друштвених и политичких прилика у Шпанији (новинар-дописник из Шпаније и Јужне Америке и учесник Шпанског грађанског рата) прослављен пионирским преводима поезије и позоришних комада Федерика Гарсије Лорке (*Моћ жићаре*, 1953; *Дон Перинџин*, 1957; *Доња Росиџа или Говор цвећа*, 1963; и *Јерма*, 1967) средином XX столећа доследно је следио фонетски принцип при транскрипцији гласова *ch* и *z*, преносећи их графемама *ћ* и *с*. Гардићева антологија *Из савремене шпанске лирике: сџо одабраних џесама*, прва такве врсте на југословенском простору, сачињена за београдску издавачку кућу Рад 1954. године, представљала је прилику да се домаћа публика упозна с „бриљантном плејадом лирских песника почетка овог века, која је обновила шпанску поезију, почев од Антонија Мањада и Хуан Рамона Хименеса, па све до Лорке” (Гардић 1954: 157).

С великом се сигурношћу може рећи да за присуство и рецепцију шпанске књижевности у нашем културном амбитусу прекретницу чини објављивање антологије *Шпанска лирика: два златна века*, коју је за Просвету из Београда 1963. године приредио и превео универзитетски професор Владета Р. Кошутић. Реч је о првој општој антологији шпанског песништва, која тежи да прикаже његов развојни пут од првих, раних трагова, па све до најсавременијих поетских токова. Делећи Гардићево опредељење да у транскрипцији шпанских имена гласове *ch* и *z* треба преносити према изговору, графемама *ћ* и *с*, Кошутић пише Хуан Руис (Juan Ruiz), Хуан де ла Крус (Juan de la Cruz) Асорин (Azorín), Мигел Ернандес (Miguel Hernández), Хименес (Jiménez), Мањадо (Machado), занемарујући у случају гласа *ch* правило прописано *Правомисом* из 1960. године. Исти систем транскрипције Владета Р. Кошутић примењује и у другим издањима хиспанске поезије, у капиталним преводима *Целокућних дела* Федерика Гарсије Лорке (1971, 1974), те научним чланцима,

изговор нашег С, користимо овакав нетранскрибован облик прихваћен вероватно због постојања хомонима *јас* у нашем језику” (Павловић Самуровић 1993: 659). Бранислав Прелевић у преводу *Химне међу рушевинама* користи облик Паз (БИГЗ, 1985); Драгана Николић приликом превода дела *Друкчије мишљење: џоезија и крај века* (Светови, 1991) преноси презиме Паз; Владислава Гордић (у преводу с енглеског) пише Октавио Пас (*Поља* бр. 386/387, 1991); ауторка превода *Лавиринџ самоће* (Центар за геопоетику, 1995) Исидора Стојановић одлучује се за Паз; Весна Ремовић код превода драме *Рајађинијева кћи* (Мостови бр. 118, 1998) транскрибује ауторово презиме Пас.

студијама и написима. Овим системом транскрипције у преводима поезије служили су се такође Коља Мићевић и Бранислав Прелевић.

Љиљана Павловић Самуровић је у својим књигама доследно примењивала транскрипцију гласова *ch* и *z*, фонетски најближим графемама *h* и *c*. У антологији *Свејлосиџи Кордиљера: анџолоџија хиспаноамеричке поезије 1920–1970*, коју је припремила 1974. године, уредница ће имена 38 савремених хиспаноамеричких песника из 11 земаља транскрибовати примењујући овај принцип (Хосе Горостиса/ José Gorostiza, Сара де Ибањес/ Sara de Ibáñez, Хосе Лесама Лима/ José Lezama Lima, Едуардо Каранса/ Eduardo Carranza, Хоакин Пасос/ Joaquín Pazos, Франсиско Бендесу/ Francisco Bendezú), с изузетком имена Раз (Octavio), што смо већ објаснили.

Важан тренутак у рецепцији хиспаноамеричке прозе у Југославији означило је публикавање „зеленог” броја часописа *Дело* из 1978. године, насловљеног „Вавилонска библиотека” и у потпуности посвећеног савременој хиспаноамеричкој књижевности. Број су приредили један од пионира овдашње хиспанистике, Далибор Солдатић, и преводилац више десетина књига и чланака са шпанског језика, Бранко Анђић. Приређивачи и преводиоци (Силвија Монрос Стојаковић, Милан Комненић, Марица Јосимчевић, Миомира Даковић и др.) доследно примењују транскрипцију гласова *ch* и *z* фонетски најближим графемама *h* и *c*: Родригес Монегал (Rodríguez Monegal), Октавио Пас (Octavio Paz), Агустин Јањес (Agustín Yáñez), Габријел Гарсија Маркес (Gabriel García Márquez), Хулио Кортасар (Julio Cortázar), Алфредо Брајс Еченике (Alfredo Bryce Echenique).¹⁶

Исти приређивачи, заједно с уредником Миланом Комненићем, сачинили су 1984, односно, 1985. године два кола „хиспаноамеричког романа”, применивши исти транскрипциони систем и преносећи *ch* и *z* као *h* и *c*: „Тарзан Ћиспас” (Варгас Љоса 1984: 30), „за Мартинеса нисам успео да му јавим” (Варгас Љоса 1984: 167); „Гусман је подигао руку” (Фуентес 1985: 51).¹⁷

Као прва књижевноисторијска монографија те врсте у Србији, монографија *Шпанска књижевност I: средњи век и ренесанса* (Сарајево: Свјетлост / Београд: Нолит, 1985) Љиљане Павловић Самуровић и Далибора Солдатића, осим за заснивање научног приступа хиспанским темама у нашој средини, била је од пресудног значаја и за одређивање правца који ће српска хиспанистика заузимати гледе транскрипције шпанских имена и књижевнотеоријских

¹⁶ Приметићемо да је за разлику од бројних шпанских презимена на *-ez* (Rodríguez, Velázquez, López), у презимену Гарсија Маркес графема *z* увек и без изузетка преношена графемом *c* – Маркес, а не Маркез, како би било очекивано будући да *Правопис* препоручује Родригез, Веласкез, Лопез, што иде у прилог фонетском начелу које у овом раду заступамо.

¹⁷ Tarzán Chispas, Martínez, Guzmán.

појмова. Ту наилазимо на бројне примере, попут Гонсало де Берсео (Gonzalo de Berceo), Менендес Пидал (Menéndez Pidal), харџа (jarcha), Лопес Естрада (López Estrada), Фернан Родригес (Fernán Rodríguez) и друге. *Лексикон хиспаноамеричке књижевности* из 1993. године, друго капитално дело родоначелнице српске хиспанистике које доноси драгоцену објашњења појмова, епоха, праваца и специфичности националних књижевности Хиспанске Америке, следи транскрипцију имена коју је ауторка примењивала у антологији *Свејлосџи Кордиљера*. Осим у случају Октавија Паса, чије је презиме пренесено обликом Паз, сва остала имена транскрибована су доследно, транспонованом шпанских гласова *ch* и *z* нашим графемама *ћ* и *с*: *Фернандес де Лисарди* (Fernández de Lizardi), Хосе Емилио Пањекко (José Emilio Pacheco), Хуана Инес де ла Крус (Juana Inés de la Cruz), укључујући и облик Санћес (Sánchez) уместо уврженог Санчез, итд.

Транскрипциони систем у којем се шпанске графеме *ch* и *z*, преносе графемама *ћ* и *с*, доследно примењује велика већина угледних преводилаца са шпанског језика: Силвија Монрос Стојаковић, Бранко Анђић, Драгана Бајић, Биљана Исаиловић, Марина Љујић, Александра Манчић, Љиљана Поповић Анђић, Јасна Стојановић, Јасмина Николић, Јасмина Миленковић, Снежана Јовановић, Ивана Николић, Весна Стаменковић, Ана Кузмановић, Владимир Карановић и други. Далибор Солдатић шпанску графему *z* увек преноси као *с*, што доследно наставља чинити и након *Правойиса* из 1993. године, који је прописао њено преношење у финалној позицији графемом *з*. Графему *ch* Солдатић транскрибује словом *ч*, следећи правописну норму.

На основу изложеног, примећујемо да је – упркос чињеници да су правописне норме у вези с транскрипцијом, у случају графеме *ch* донете још 1960, а у случају *z* 1993. године – у Србији објављен сразмерно мали број превода, монографија и антологијских издања у којима се оне доследно поштују. Навешћемо неке скорије примере: Сан Хуан де ла Круз, *Године с Лауром Дијаз*, Абелардо Родригез, Чијапас (Фуентес 2005); Алберто Руј Санчез (Руј Санчез 2015); Цезар, Розарио, Веракруз, Мартинез, Хозе Хоакин (Болањо 2016)¹⁸ итд.

Ситуација је слична и када је реч о научним радовима: већина истраживача хиспаниста у чланцима и студијама придржава се транскрипције графема *ch* и *z*, српским графемама *ћ* и *с*, уз сагласност лектора и уредника

¹⁸ У случају романа *Дивљи дејтекиви* Роберта Болања, који обилује транскрипционим и материјалним грешкама, превод је преузет из хрватског језика, а редактори превода напомињу да је „адаптација са хрватског на српски рађена уз консултацију америчког издања (...) и издања на шпанском језику” (2016: 2), дакле, без консултације с хиспанистом.

периодичних научних публикација и зборника филолошких факултета (Београд, Нови Сад, Крагујевац, Ниш), Института за књижевност и уметност у Београду. Изузетак представљају зборници Матице српске који се стриктно држе правописне норме.

Закључна разматрања

Упркос томе што је, још с првим преводима са шпанског језика, успостављен адекватан транскрипциони систем, који је, у начелу, препоручио и *Правойис* Александра Белића (1923), он није усвојен нити развијан током деценија које су уследиле. Штавише, у *Правойису* из 1960. године шпанском језику дато је много мање простора него другим језицима. Такође, упркос чињеници да је хиспанистика већ била развијена када је публикована наредна верзија *Правойиса* (1993), прва по разједињењу Југославије, није консултован ниједан хиспаниста, нити су озбиљније узимана у обзир решења која су примењивали наши писци (Иво Андрић, Исидора Секулић), старији преводиоци (Гардић, Кошутић), зачетница научне хиспанистике у Србији, Љиљана Павловић Самуровић, те готово сви стручњаци за шпански језик. Наше истраживање показало је да током протеклих деценија аутори *Правойиса* нису уважили ни решења Ивана Клајна, који је у неколиким студијама предочио одређене упитне транскрипције.

У истраживању смо истакли да пре стотину година, у време зачетака преводне књижевности са шпанског језика, на тлу Србије није било школованих хиспаниста, а данас их има неколико хиљада.

Када је реч о транскрипцији речи са шпанског језика, треба констатovati да већ деценијама у нашој средини постоје два паралелна транскрипциона система, за које се може рећи да су подједнако традиционални: једног се придржава већина школованих хиспаниста, преводилаца и научника, док други углавном користе лектори за српски језик, који правопис најчешће примењују у пракси. Напомињемо да је и већина старијих превода стручних филолога и добрих познавалаца шпанског језика, од којих многи по струци нису били хиспанисти (Миодраг Гардић, Владета Р. Кошутић, Коља Мићевић), уз мање варијације следила истоветну транскрипцију као и хиспанистичка струка, одступајући од решења прописаних правописном нормом.

Стога, сматрамо да је неопходно извршити ревизију постојећих правила транскрипције. Наш је предлог да се шпанске графеме *ch* и *z* транскрибују према гласовним еквивалентима који постоје у српском језику и одговарају изворнику, а то су *h* и *s*. Овакав принцип у сагласности је с гледиштем А. Белића да се стране речи морају „код нас писати онако како се изговарају, а

не како се пишу код дотичног народа” (1934: 95), односно с основним правописним начелом српског језика: „Пиши као што говориш, читај како је написано” Вука Караџића. Сматрамо и да, управо због језичке традиције, уврежене речи, појмове и топониме транскрибоване графемама *ч* и *з*, не треба мењати, већ да се (н)ова норма може применити на будуће транскрипције, као и на бројне речи које је језички обичај давно обликовао, али их правопис до сада није признавао као исправне (Хименес, Мањадо, Сурбаран). По речи-ма П. Ивића, „Правопис има смисла мењати само ако је ново решење далеко боље од старог; иначе је грехота уносити забуну у публику, кршити створене навике, одучавати људе од наученог” (1998: 12–13). Будући да транскрипција шпанских графема *ch* и *z* графемама *ч* и *з*, није шире заживела (осим по сили правописа) у корпусу превода стручних преводилаца и научној продукцији са шпанског језика, предлажемо да се размотри њихова оправданост, те да се правилност призна облицима потврђеним у традицији, које је исправно решио управо изражајни обичај.

Напослетку, сматрамо да је, због заједничке одговорности према матерњем, српском језику, на пољу правописа неопходна темељнија и интензивнија сарадња страних филолога и србиста, стручних да норму унапреде и модификују, усклађујући је са праксом, потребама и променама које време доноси.

БИБЛИОГРАФСKE РЕФЕРЕНЦЕ

- Алексић 1960: Р. Алексић *et al*, *Правовис српскохрватског књижевног језика са правописним речником*, Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица хрватска.
- Андрић 1983: И. Андрић, *Боливар, нејрекидна слобода/ La libertad permanente*, Крушевац: Багдала.
- Белић 1934: А. Белић, *Правовис српскохрватског књижевног језика*, према прописима Министарства просвете, треће, поправљено издање, Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.
- Бељић 2012: И. Бељић, „Африкате у српском и шпанском: у прилог транскрипцији шпанске африкате 'ch' српском графемом 'ћ'”, *Анали Филолошког факултета*, XXIV, бр. 2, Београд: Филолошки факултет, 59–95.
- Бељић 2013: И. Бељић, „Најчешћи проблеми у изговору и транскрипцији имена из шпанског језика”, *Савремени јокови у лингвистичким истраживањима*, књига 2, Београд: Филолошки факултет, 25–40.
- Болањо 2016: Р. Болањо, *Дивљи дејективи*, Београд: Лом.
- Варгас Љоса 1984: М. Варгас Љоса, *Разговор у Капедрали*, Група издавача.
- Гардић 1954: М. Гардић, „Поговор преводиоца”, *Из савремене шпанске лирике: Стио одабраних ђесама*, одабрао и превео Миодраг Љ. Гардић, Београд: Рад, 157–158.
- Зец 2003: Д. Зец, „О месту палаталних африката *ч*, *ђ* и *џ* у систему гласова српског језика”, *Јужнословенски филолог*, LIX, Београд: Институт за српски језик САНУ, 39–55.

- Ивић 1998: П. Ивић, „Из прошлости српског правописа”, *К новој њисменосѝи*, Београд: Научна књига, 11–15.
- Идалго Наваро, Килис Мерин 2012: A. Hidalgo Navarro, M. Quilis Merín, *La voz del lenguaje: fonética y fonología del español*, Valencia: Tirant Humanidades.
- Килис 1993: A. Quilis, *Tratado de fonética y fonología españolas*, Madrid: Gredos.
- Клајн 1975: И. Клајн, „О транскрипцији страних географских имена”, *Глобус*, VII (7), Београд: Српско географско друштво, 177–189.
- Клајн 1979: И. Клајн, „Транскрипција и адаптација имена из романских језика”, *Правойисне њеме*, Сарајево: Институт за језик и књижевност у Сарајеву, 121–174.
- Клајн 1997: И. Клајн, *Речник језичких недоумица*, Београд: Чигоја.
- Клајн 2015: И. Клајн, „Одговор на Отворено писмо српских хиспаниста”, електронска преписка.
- Клајн 2019: И. Клајн, „Питања у вези с транскрипцијом са шпанског језика”, електронска преписка.
- Ковачевић Петровић 2015: Б. Ковачевић Петровић *et al*, „Отворено писмо српских хиспаниста уредницима, лекторима, издавачима, новинарима у свим врстама медија и стручњацима за српски језик”, *Речи*, година 7, број 1, Београд: Алфа БК универзитет, 298–302.
- Марковић 2009: Љ. Марковић, „Транскрипција и адаптација имена из јапанског језика”, *Анали Филолошког факултета*, XXI, Београд: Филолошки факултет, 203–218.
- Марковић 2018: Љ. Марковић, „Транскрипција и адаптација имена из јапанског језика у српски и руски језик”, *Српска славистиѝка: колекѝивна моноѝрафија*, Том I, Београд: Савез славистичких друштава Србије, 189–211.
- Милетић 1933: Б. Милетић, „О изговору ч, ц и ђ, ђ”, *Наш језик*, I (6), Београд: Лингвистичко друштво у Београду, 174–177.
- Милетић 1960: Б. Милетић, *Основи фонетѝике српског језика*, Београд: Научна књига.
- Пешикан 1993: М. Пешикан *et al*, *Правойис српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Пешикан 2010: М. Пешикан *et al*, *Правойис српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Пижурица 1998: М. Пижурица, „Новине у новом правопису Матице српске”, *К новој њисменосѝи*, Београд: Научна књига, 16–25.
- Руј Санчез 2015: А. Руј Санчез, *Рука ваѝре*, Нови Сад: Агора.
- Савић 1970: М. Савић, „Транскрипција топонима са шпанског и португалског језичког подручја”, *Глобус*, II (2), Београд: Српско географско друштво, 42–54.
- Савић 1974: М. Савић, „Транскрипција топонима са италијанског и румунског језичког подручја”, *Глобус*, VI (6), Београд: Српско географско друштво, 110–119.
- Секулић 2002: И. Секулић, *Свејска књижевност II*, Нови Сад: Stylos.
- Сервантес Сааведра 1996: М. де Сервантес Сааведра, *Велеумни њлемѝ Дон Кихоѝ од Манче*, Прва свеска, Београд: Задужбина Илије М. Коларца.
- Солдатић, Стојановић 2015: Д. Солдатић, Ј. Стојановић, „Историјат Катедре за иберѝјске студије”. <<http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/katedre/iberijske-studije/istorijat/>>. Приступљено 30. јануара 2019.
- Стојановић 1998: Ј. Стојановић, „Прва оцена Даничаревог превода Сервантесовог Дон Кихота”, *Летѝоѝис Маѝице српске*, бр. 462, Нови Сад: Матица српска, 504–508.

- Стојановић 2005: Ј. Стојановић, *Сервантес у српској књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Стојановић 2014: Ј. Стојановић, *Како смо читали Дон Кихота*, Београд: Фокус, Форум за интеркултурну комуникацију. <<http://www.komunikacijaikultura.org/E-books/Kako%20smo%20citati%20Don%20Kihota.pdf>>. Приступљено 28. јануара 2019.
- Фуентес 1985: К. Фуентес, *Terra Nostra I*, група издавача.
- Фуентес 2005: К. Фуентес, *Оно у њима верујем*, Београд: Народна књига.
- Хамонд, Филиповић 2004: R. M. Hammond, J. Filipović, *Fonética y fonología españolas para serbiohablantes*, Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Izabela J. Beljić

Bojana V. Kovačević Petrović

Željko M. Donić

ORTHOGRAPHY STANDARD AND TRADITION IN THE TRANSCRIPTION OF SPANISH GRAPHS 'CH' AND 'Z' IN SERBIAN

S u m m a r y

This article has arisen from the need to re-examine the relations between the orthographic standard in the transcription of Spanish language words and its practical application in public discourse and translation corpus (translated literature, professional texts). Although the transmission of the Spanish words into Serbian, due to the similarity of the phonetic system of the two languages, is mostly simple and logical, several inadequate spelling solutions (among which the most obvious is the transcription of 'ch' and 'z' voices according to graphics, as 'č' and 'z'), influenced the fact that the rules prescribed by the official orthography and their practical use created a discrepancy that has lasted for more than a century. By examining the development of Hispanic Studies in Serbia, exploring the 1923 (1934), 1960, 1993, and 2010 Orthography transcription sections, as well as Ivan Klajn's and Momčilo Savić's texts, and analyzing significant translations from the end of the 19th century to the present, we came to the conclusion that most Spanish-language translators and experts in Hispanic Studies have been using a nearly identical transcription system, with minor deviations, for more than a hundred years. That system is not in line with the official spelling rules that have been created in the meantime. By focusing on the research of Spanish sounds 'ch' and 'z', the article claims that Serbian voices 'č' and 'z', unknown in the Castilian language, are not adequate for the transcription. Therefore, we suggest a normative harmonization: their transmission with the voices 'ć' and 's', phonetically closest to the Spanish ones, that have prevailed for decades in the Hispanic literature translation corpus, as well as in most of the scientific production of Serbian Hispanists.

Key words: transcription from Spanish, transcription of Spanish graphs 'ch' and 'z', spelling tradition in transcription, transcription traditions and practices in translated literature and science.